

עיונים לפרשת תולדות עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

שינוי הרצון על ידי התפילה

הרב שאולי גרינפלד

הרי שלא שייך לדבר על שינוי אצל הקדוש ברוך הוא. ובאמת כתב שם עוד הרמב"ם³:

"והואיל והדבר כן הוא, כל הדברים הללו וכיוצא בהן שנאמרו בתורה ובדברי נביאים הכל משל ומליצה הן, כמו שנאמר⁴ יושב בשמים ישחק, ⁵כעסוני בהבליהם, ⁶כאשר שש ה' וכיוצא בהן, על הכל אמרו חכמים דברה תורה כלשון בני אדם, וכן הוא אומר ⁷האותי הם מכעיסים, הרי הוא אומר⁸ אני ה' לא שניתי, ואילו היה פעמים כועס ופעמים שמח היה משתנה, וכל הדברים האלו אינן מצויין אלא לגופים האפלים השפלים שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם אבל הוא ברוך הוא יתברך ויתרומם על כל זה".

הרי שהפסוקים מדברים על ה' בדרך משל כאילו היה איש. ואם כן אולי היה מקום לומר גם שמה שנאמר שה' מקבל תפילות, נאמר רק על דרך משל.

ולכאורה, עוד יש מקום לחשוב כך בדעת הרמב"ם, שהרי כשכתב הרמב"ם את הטעם שיש מצווה להתפלל בעת צרה, לא הזכיר כלל שהוא כדי שה' יענה לתפילה, וכך כתב במורה נבוכים⁹:

"וכן הציווי אשר נצטוונו לשווע אליו יתעלה בעת כל צרה, כוונתי אומר¹⁰ "והרעתם בחצצרת", הוא מן הקבוצה הזו, לפי שהיא פעולה שבה מתבססת ההשקפה האמיתית, והיא שהוא יתעלה משיג מצבינו ובידו

נאמר בפרשתנו¹: "וַיַּעֲתֶר יצחק לה' לנוכח אשתו, כי עקרה היא, וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' ותהר רבקה אשתו".

הרי שהתורה מספרת לנו, שרבקה זכתה להריון, בעקבות תפילתו של יצחק. ובאמת אנו מזכירים בכל יום חול בתפילת עמידה שה' שומע תפילה, וכך הביא הרמב"ם את נוסח הברכה ב'סדר תפילות' בסוף ספר אהבה:

"שמע קולנו ה' אלוקינו, חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפילתנו. מלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו. כי אתה **שומע תפילת כל פה**. ברוך אתה ה' שומע תפילה".

וכאן יש מקום לשאול, האם באמת שייך לומר שה' **'שומע תפילה'**, במובן של **'מקבל'** את התפילה, וכי שייך לומר שאנחנו 'שכנענו' את הקדוש ברוך הוא להסכים לבקשה שלנו?

בהלכות יסודי התורה² כתב הרמב"ם, בביאור העניין שהקדוש ברוך הוא איננו 'גוף':

"וכיון שנתברר שאינו גוף וגוייה, יתברר שלא יארע לו אחד ממאורעות הגופות, לא חיבור ולא פירוד, לא מקום ולא מדה, לא עליה ולא ירידה, ולא ימין ולא שמאל, ולא פנים ולא אחור, ולא ישיבה ולא עמידה, ואינו מצוי בזמן עד שיהיה לו ראשית ואחרית ומנין שנים, **ואינו משתנה שאין לו דבר שיגרום לו שינוי**".

1 בראשית כ"ה, כ"א.

2 א, י"א.

3 ה' י"ב.

4 תהילים ב, ד.

5 דברים ל"ב, כ"א.

6 שם כ"ח, ס"ג.

7 ירמיהו ז, י"ט.

8 מלאכי ג, ו.

9 ג, ל"ו.

10 במדבר י, ט.

הרגש שלו בצורה הנכונה.

וממשיך הרב ומסביר: "ואין צריך שיבהלוהו שאלות הפילוסופיא 'אם אין לפני השם יתעלה שינוי רצון, איך תועיל התפילה?', כאילו כל תועלת התפילה היא רק להפוך רצון עליון. זאת השאלה באה רק מקוצר דעת להבין, כי כל מערכות לב- כל- נוצר וכל פרטי וכללי הדברים שיביאו את האדם לידי השלמתו, הנה זאת היא מכלל החכמה האלוקית שלא יחסר כל בה".

טעות היא לחשוב, שמטרת התפילה היא להפוך את רצונו של ה', שהרי כאמור אין זה שייך בכלל. מטרת התפילה היא, שהיא מתנה מהקב"ה לבני האדם, בכדי שיוכלו להשתמש בצורה הטובה והמרוממת ביותר בכח הרגש שלהם.

כאשר אדם שופך שיחו בפני ה', מתוך רגש טהור, מבלי ליגע את עצמו בשאלות פילוסופיות בדבר שינוי הרצון, הוא מחזק לעצמו את השקפתו המוסרית הנובעת מהאמונה בהשגחת ה' וביכולתו, וזו מטרתה של התפילה, וכפי שהבאנו מהמורה נבוכים.

ומסיים הרב:

"אז תהיה התפילה רצויה ומכשרת את האדם להמעלה הזאת שבשבילה יסד העליון יתברך מדת התפילה בחוקי הנפש ומשפטי התורה והמוסר. **ואשר בשביל קיום המעלות הללו נוסדו חקי התקבלות התפילה בערכן**, לפי מעשיו של אדם ולפי הזמן".

הרב מבאר, שהתקבלות התפילה איננה בגלל שינוי רצון אצל הקב"ה. אלא שבגלל הרצון של הקב"ה, שהתפילה תרומם ותיישר את כח הרגש שלנו, יצר הקב"ה את מערכת חוקי התקבלות התפילות. הידיעה שלנו שתפילות מתקבלות, מועודדת אותנו להתפלל, וזה מה שהקב"ה רוצה. וכך כתב הרב:

"האדם ראוי לו לשפוך שיחו לפני קונו, וכל אשר ירבה להתפלל ודאי תהיה פעולתו נכונה ושכרו אתו".

להיטיבם אם נהיה נשמעים, ולהפסידם אם מְרִינוּ, ולא נהיה בדעה שזה מקרה ודבר שאירע... ולפיכך נצטוו להתפלל אליו יתעלה ולהיכנע לפניו ולשווע אליו בכל צרה".

הרי שהרמב"ם כתב שהטעם לתפילה בעת צרה הוא לבסס בנו את האמונה בהשגחה, ולא כדי שהתפילה תענה!

אמנם, נראה בעיני שאין זה נכון כלל לומר שדעת הרמב"ם, שהתפילות לא באו לגרום לה' להיענות לבקשותינו, שהרי כנ"ל הרמב"ם עצמו הביא את נוסח ברכת שמע קולנו, באנו אומרים בפירוש שה' שומע תפילה.

ויותר, שגם מלשון הרמב"ם במורה נבוכים שהבאנו לעיל בסמוך, נראה כך. שהרי אם ה' איננו שומע תפילה, לא מובן כיצד התפילה אליו מחזקת בנו את האמונה שבידו להיטיב או להרע לנו לפי מעשינו!

אלא שעכשיו חוזרת השאלה, שהרי כנ"ל בהלכות יסודי התורה לימדנו הרמב"ם שבה' אין שינוי, ואם כן מהי המשמעות של היענות לתפילה?

מֵרַן הרב זצ"ל בספרו עין איה¹¹ מבאר את הדברים בהרחבה, ונביא מעט מדבריו:

"הצלחת האדם היא שישכיל שְׁכָל כוחותיו וכל הדברים שצריך שיתגלגל בהם בסדרי חייו, מפני מזגו וטבעו הגופני והנפשי, כולם הם ערוכים מיוצר כל בחכמה, וכולם מתאימים להצלחתו הפרטית והכללית, הזמנית והנצחית. על כן כאשר יתחמץ לב האדם בקרבו מעוצר רעה ויגון שפוגע בעולמו מצד מצבו הפרטי, או מצד מצב האנושי הכללי, ומרגש לב טהור ישא תפילה לה', תהיה תוצאות התפילה הטבה גדולה ממצב מוסרו וחליפת כח חיים לכל רגשותיו".

הרב מסביר, שקודם כל עלינו לדעת שהקב"ה טֵבַע כוחות שונים באדם, וזאת בכדי שנשתמש בכל אחד מהם במשך זמן חיותינו בעולם. אחד הכוחות האלו הוא הרגש, וכאשר אדם נמצא בצער, והוא מחמת רגש הצער שופך את שיחו לפני ה', הרי שהוא השתמש בכח